

En 50 minuter lång dokumentär från den 17 december 2017 i P1 av Per Shapiro (bror till Max Tegmark): Fyra minuter från kärnvapenkrig

Minst 25 gånger har vi varit en hårsman från kärnvapenkrig, varje gång till följd av missförstånd eller tekniska haverier. Hur länge ska turen hålla i sig? Dokumentären handlar om en resa från Hiroshima 1945 till New York 2017.

MAD-doktrinen, Mutually Assured Destruction, löftet om en garanterad ömsesidig förstörelse, själva fundamentet i terrorbalansen, är det som sägs ha upprätthållit freden efter andra världskriget. Men alla är inte lika övertygade.

En chans på tre: Så stor bedömer fysikprofessorn Max Tegmark risken att dö i ett kärnvapenkrig. Som fysiker vet jag att tur inte är någon långsiktig strategi säger han. Tegmark har lett ett upprop där 3000 forskare i 84 länder skriver under för ett kärnvapenförbud.

William Perry var försvarsminister under Bill Clinton och har arbetat med säkerhetsfrågor sedan 60-talet. Risken för att det blir katastrof idag, bedömer han som större än under kalla kriget. Perry jämförde med 1914, då länderna som drogs in i världskriget inte förstod vad som höll på att hända. De gick i sömnen - sleepwalking into nuclear war . Idag är det som vi går i sömnen mot kärnvapenkrig, säger William Perry.

Vi står inför en atomvinter. Fysiker har visat att ett kärnvapenkrig skulle kunna utlösa så kallad nukleär vinter, ett tillstånd där solens strålar inte kan tränga igenom det softpartiklar som bildas. Följden blir en period av drastiskt kallare klimat och massvält.

Klimatkollapsen ökar kärnvapenhotet. Det förändrade klimatet leder till extremväder, översvämningar och andra naturkatastrofer och ökat ekonomiskt och socialt tryck. Detta spår på redan existerande konflikter. Indien och Pakistan är två sådana oroshärdar.

1939 skickade Einstein ett brev till USA:s president och varnade för att nazisterna kunde utveckla en atombomb. Det ledde till Manhattan-projektet och tillverkning av den första atombomben.

Einstein har kommit att symbolisera det mänskliga intellektets högsta höjder. I slutet av sitt liv vädjade han att vi inte skulle låta mänsklig dumhet förstöra allt vi har skapat.

När USA hade fällt sina bomber över Hiroshima och Nagasaki underkastades all media i Japan och USA censur av vad som hänt i dessa städer. De rapporterade att ett antal människor dött och skadats, men att nu var faran över. Flera år efter bombningarna ökade emellertid antalet cancerfall och människor började förstå att det var följderna av atombomberna.

Barbro Alving Bang rapporterade om detta i Sverige . Men i skydd av censuren kunde kärnvapenutvecklingen fortsätta. Bengt Danielsson rapporterade från Tahiti i Franska Polynesien om hur Frankrike utförde kärnvapentester där och i Australien. Människor dödades och marken förstördes av provsprängningarna, vilket ledde till massvält i utsatta områden. Men hemlighetsmakeriet var fortfarande rigoröst.

Nuclear football är ett uttryck som beskriver att en officer följer presidenterna i kärnvapenstaterna 24 timmar om dygnet med en väska, stor som en fotboll, där avfyrningskoderna för missiler finns.

Officerarna fick aldrig vara längre än en minut från presidenten, som är den enda personen som kan bestämma om en missil skall avfyras eller inte. Finns det något mer odemokratiskt än att en enda människa med sitt beslut kan utplåna alla andra?

Endast fyra minuter efter order är missilen på väg och kan inte återkallas, även om det skulle vara falskt alarm.

Nixon ville använda kärnvapen i Vietnam och försökte med MAD-MAD hot få till stånd ett sådant beslut. Han fråntogs slutligen väskan med kärnvapenkoderna innan han avgick.

Under 70-talet rådde relativ avspänning i världen och ett Icke-spridningsavtal (NPT) undertecknades i New York för att hindra spridning av kärnvapen. Fördraget innebar att endast fem stater skulle tillåtas ha kärnvapen, USA, Storbritannien, Frankrike, Folkrepubliken Kina och Sovjetunionen. Dessa fem länder förband sig att inte överföra kärnvapentechnologi till andra stater och övriga stater förband sig att inte utveckla sådan teknologi. De fem kärnvapenmakterna förband sig också att på längre sikt avskaffa de egna kärnvapnen.

Avspänningen var dock inte någon garant för att någon incident inte skulle kunna inträffa. William Perry blev väckt mitt i natten den 9 november 1979 av Pentagons militära vakthavare, som meddelade att 200 sovjetiska kärnvapenmissiler var på väg mot USA. Högsta försvarsberedningen var snabbt redo för ett beslut till motattack. Men tidpunkten tycktes vara fel. Relationerna mellan supermakterna var ju god. Då upptäckts det att en tekniker slarvat och lämnat ett krigsledningsprogram påslaget. Utgången hade kunnat bli en helt annan om relationerna mellan länderna varit sämre.

Under 80-talet försämrades dock relationerna. USA utvecklade Star-Warsprogrammet, ett försvarsprojekt under Ronald Reagan för att kunna slå ut fiendliga ballistiska kärnvapen med hjälp av vapen placerade i satelliter. Reagan hade dessutom vid något tillfälle yttrat att Ondskans Imperium - Sovjetunionen skulle förintas. Av misstag skjuter ryssarna ner ett koreanskt passagerarplan med 300 människor ombord utanför Sibirien. De uppfattade planet som ett amerikanskt spionplan och alla passagerarna omkommer.

Tre veckor senare den 26 september 1983 tjänstgjorde den ryske officeren Stanislav Petrov i en bunker när larmet plötsligt gick. Fem amerikanska missiler var på väg från den amerikanska västkusten mot Sovjetunionen. Enligt instruktionen skulle Petrov trycka på sin avtryckningsknapp så fort som möjligt för att avfyras ryska missiler mot USA. Men Petrov tyckte att det var något som inte stämde med att det bara var fem missiler och det kunde innebära att det var ett falskt alarm. Han avvaktade. Detta beslut räddade världen.

Ett ovanligt väderfenomen hade utlöst falskalarmet i datorerna.

Från mitten av 80-talet tinade relationerna åter och Sovjetunionen upplöstes. Kalla kriget tar slut och Gorbatsjov och Reagan sluter avtal om att kraftigt minska sina arsenaler.

Riktigt hoppfullt ser det ut i början på 90-talet. William Perry är försvarsminister under Bill Clinton. Man trodde faran för en kärnvapenkatastrof var över. Nato och Ryssland samarbetade bland annat i Bosnien och enligt Perry var de ytterst nära att bilda en allians.

Men trots goda relationer sker ännu en farlig incident. Den 25 februari 1995 upptäcker rysk radar att en missil avskjutits från Nordnorge. Den ryska militärberedningen bedömer att det är en kärnvapenmissil från en amerikansk u-båt. Man tror att det är den första missilen i en större attack. President Jeltsin beordrar fram väskan med avfyrningskoder och gör sig redo för en motattack. Han tvekar emellertid . Det kommer inte fler missiler och missilen rör sig bort från ryskt luftrum.

Det var Norge som skickat upp en väderraket i forskningssyfte. Man hade förvarnat, men i Ryssland hade informationen slarvats bort.

Under andra hälften av 90-talet började utvidgningen av Nato österut. Det var första steget mot försämrade relationer. Det andra steget kom när Väst började placera ut missilförsvar i Östeuropa. När Ryssland protesterade fick de svaret: " Vad kan ni göra åt den saken? Ni är obetydliga idag."

För ryssarna följde år av förnedring . Enligt William Perry har Putin på sätt och vis bevisat vad Ryssland kunde göra åt saken och det har gjort honom mycket populär hos ryssarna.

Idag är relationerna mellan stormakterna på frysnivå. Båda sidor satsar rejält på upprustning igen. Det gör att Perry anser att faran för en kärnvapenkatastrof är större än den var under kalla kriget. Riskerna är större än någonsin.

Nu planerar president Trump för att USA ska spendera 1000 miljarder dollar på nya kärnvapen. Vad skulle man kunna få för dessa pengar? Trots enorma satsningar för att fylla upp alla hål från eftersatta välfärdsfrågor för amerikanska folket, kunde inte mer än en tiondel av denna budget förbrukas. Men om man eldar upp en miljon dollar i timmen under 30 år går åtminstone en fjärdedel av pengarna åt.

Målet för NPT- Icke-spridningsavtalet verkar avlägset. Nedrustning har blivit upprustning. Frustrationen bland de länder som inte har kärnvapen är stor.

2016 beslutar FN att förhandlingar skall inledas om att förbjuda kärnvapen helt och hållet.

Våren 2017 samlas 130 länder i FN för att förhandla fram ett kärnvapenförbud. En ledande fredsorganisation är ICAN, International Campaign to Abolish Nuclear Weapons. Det är en paraplyorganisation bestående av 468 olika icke-statliga organisationer (NGO:s) i drygt hundra länder som leds av svenskan Beatrice Fihn. I Sverige är Svenska läkare mot kärnvapen och Internationella Kvinnoförbundet för Fred och Frihet tillsammans med ytterligare 9 organisationer en del av ICAN.

USA, Storbritannien och Frankrike håller protestmöten utanför FN-byggnaden. De argumenterar att de skulle gärna se ett kärnvapenförbud om det var realistiskt. Men så länge stater som Nordkorea finns är det orealistiskt alternativ . Vi måste först tänka på att försvara och skydda våra familjer hävdar de demonstrerande.

För många väckte dessa argument starka känslor, då flera upplevt kärnvapenstaternas provsprängningar som förvandlat deras land till ödemark och många barn och vuxna gått en plågsam strålningsdöd till mötes.

Den 7 juli 2017 enades 122 länder om en FN-konvention om kärnvapenförbud, ett av dem var Sverige. För att konventionen skall träda i kraft krävs att 50 länder ratificerar den.

De största, rikaste och militärt överlägsna staterna var de som bojkottade förhandlingarna om kärnvapenförbudet.

Max Tegmark befann sig i FN:s korridorer och fick sätta upp listorna över de 3000 vetenskapsmän som undertecknat uppropet . USA:s och Englands forskare var i majoritet bland de som skrivit under.

Max Tegmark menar att risken att dö i ett kärnvapenkrig nu är lika stor som att dö i cancer.

Sveriges försvarsminister Peter Hultqvists svar på frågan om Sverige skulle skriva under kärnvapenförbudet var att regeringen först måste göra en ordentlig utredning över konsekvenserna . Brevet som USA:s försvarsminister skickade till Hultqvist hemligstämplades. Han kunde därför inte svara på frågan om USA har gjort påtryckningar på den svenska regeringen och varnat Sverige för att skriva på kärnvapenförbudet.

Gunnar Hökmark M anser att man måste vara realistisk. Om det inte finns en möjlighet till avskräckning skulle risken för användning vara ännu mycket större.

Hans Blix liberal politiker och diplomat menar att det skulle varken gagna Sverige, USA eller Nato om Sverige gav efter för de oblyga påtryckningar som gjorts och avstod från att skriva under konventionen mot kärnvapen. Han anser att det är viktigt att den andra parten i en konflikt inte skall tappa ansiktet. Därför måste alla arbeta för avspänning i stället för avskräckning med militära medel.

Upprustningen efter andra världskriget skedde under radarn. Konsekvenserna av atombombarna över Hiroshima och Nagasaki förblev okända på grund av censuren i nästan 10 år. Om vi hade fått veta vad som hänt i Hiroshima den 6 augusti 1945 skulle det ha påverkat oss än idag att förändra världen.

Sammanfattning av Per Shapiros dokumentär i P1 Fyra minuter från ett kärnvapenkrig.

Titti Wahlberg